

dolgában természetesen különbözöek, s ha perspektivikusan gondolkodom, elengedhetetlen a módosítás. Számításaim szerint úgy négy-öt szólista cseréjével kialakítható egy olyan együttes, mely kifelé, külföldre is ütőképes. Egyelőre még mindig bizonyos megalkuvásokra kényszerülünk, s ensemble-kultúrával igyekszünk pótolni, korrigálni, ahol gyengébbek vagyunk. Kétségtelen, szereznünk kell igazi drámai és koloratúr szopránt, spinto tenort, tárgyalunk is ez ügyben. Megpróbáljuk kihasználni, hogy ismeretes épületgondjai folytán adakozóbb az Operaház. A feltételeket persze nekünk kell biztosítani, s az igazi biztosíték éppen a színházépület volna...

— *Egyetlen kérdést még. Az elmúlt évadban huszonzét előadást dirigált az Operaházban, az ideire nem kötött szerződést. Miért?*

— Ha az elmondottakból nem derülne ki, Szegeden hasznosabbnak érzem magam, szebb előadásokat tudok produkálni. Meg aztán időben sem győzném. Elvégre Szegeden az egész színház igazgatásával is megbíztak.

NIKOLÉNYI ISTVÁN

Kisfaludy-játék

HARAG GYÖRGY RENDEZÉSE GYŐRÖTT

Ruhákkal, maskarákkal teleaggatott fogasok határolják a színpadot, közepén üres dobogó, jobbra hátul állványok és székek egy majdani zenekarnak. Gyülekezik a közönség. A színpad élete már elkezdődött; egy muzsikusz lassan felénk közelít, mintha nosztalgiával átsuhanó Bihari-dallamot játszana hegedűjén. Nem a vágyód-tatás, álomteremtés ambíciójával, hanem az idő megnyitásának hangoltságával. Szín-pad és nézőtér együteműségére.

Aztán egy cipekedő emberke tűnik elő, hátradőlve egyensúlyozandó tart ölében egy fehér mellszobrot; költönket véljük felismerni. Letenné, majd mégis tovább áll vele. Eltűnik a függöny mögött, s megint előterem: a szobor sehol sincs alkalmas helyen. Kellemetlen és fölösleges? Úgy lesz az még visszatérően a játék folyamán!

Kíváncsi, riadt, érdeklődő, tanácstalan arcok, alakok bukkannak elő az oldal-függöny mögül. Majd eltűnnek, aztán finom, bizonytalan léptekkel, némi bátorsággal, ismét előjönnek. Mai színészek. Avval a megbízatással, hogy „ma este Kisfaludyt játsszunk!” „Játsszunk?” „Rögtönzünk?” Az enyhén lejtő dobogón köpenyben, álarcban, jelmezben összegyűlik a trupp. Egy hölgy székre áll fel és a prológusba kezd. Felfokozott igyekezettel kéri figyelmünket és a pártolást. „És ha csekély mesterségünk fel nem éri a külföldnek régiebb remekeit, engedelmet várunk, mert az igaz igyekezet legelső kezdete a szebb tökéletesedésnek.” Nem egyszerűen a Kisfaludy-darab invokációja. Általánosabb érvényességgel az egész színházi este ambíciója és Harag György immár tíz esztendeje vallott és gyakorlott programjának szerény megfogalmazása. Irodalomtörténetek, drámatörténetek vállonveregető ítéletei ellenében az élő színházi gyakorlat az egyetlen lehetséges — mondja Harag György. Amely Bornemisszától Csokonain, Kisfaludyn át Móriczig és Remenyik Zsigmondig érv és bizonyíték lehet a folytonosan kisebbrendűségbe sülyesztő vélemény ellenében arra a kérdésre, hogy mit ér a drámairodalom, ha magyar? Annyit, amennyit mai idegrendszerrel életelven és játéokban bizonyítani tudunk. Annyit tehát, amennyit a magyar színjátszás ér.

És kezdetét veszi a játék. Az első részben a *Tatárok Magyarországon*, a *Stibor vajda*, a *Kérők* és a *Csalódások* sűrített változatát kapjuk, a második részben a

Zách Klára elevenedik meg. Haragnak, Pályi András és Morcsányi Géza dramaturgnak volt miből választania, hiszen Kisfaludynál talán csak Szigligeti játékgűjteménye terjedelmesebb. Írójára jellemző ez az esszenciális válogatás, ami pedig a megjelenítést illeti, az már Haragot reprezentálja.

De még a darabokról: történelmünket idéző és jellemző helyzetek és epizódok követik egymást. Struktúráltnak következnek a témák; Tatárok Magyarországon — címe is beszédes, Stibor vajda: a belső fekély természetét mutatja be — a zsarnokságot szenvedő népet és közállapotot. A Kérők és Csalódások egybeillesztett játékos kavalokádját Harag korrajznak jelöli, de az ő színpadi értelmezésében ennél is több. Erőteltség nélkül jelenkori magyar karakterünkről is beszédes galériát ad. Nem cinikusan kívülről nézvést, hanem abszurdoid, képtelen állapotrajz kerekedik Harag színpadán. Már-már követhetetlen, ki kit szeret, hibbant vágyak és hősi allűrök, csökkent ízlés és mucsai európerkedés kap itt, nem is fricskát, hanem egymáshoz való kapcsolatokat megmutató életrajzot.

A színházi este folyama aztán a Zách Klárában teljesül ki; összegzéséül is az előbbieknél. A politika és a magánélet összefüggésében látunk kegyetlen feszes drámát. Erős láttatásban az ártatlanság mártíriumáról szól ez a Harag-féle értelmezés; egy mechanizmus, amely eszközzé őrli az erkölccsel és magatartással élő embert. A méltóságot tehát. S ha az imént arra utaltunk, hogy a Kisfaludy-játékokkal Harag jelenkori politikai, társadalmi állapotok allúzióját is megteremti, úgy az összefüggéssor történelmi hosszantiségben tragédiánkat láttatja: megintcsak a Tatárookra utalóan — így indul a legrégibb időktől, s a Stiboron át, a két vígjáték a múlt századi abszurdoid nemesi lét (nevetségességében is a tragédia változata!) a jelenbe ér a Zách Klárával. Huszadik századi, még a társadalom idegrendszerében igazán fel se fogott és dolgozott démoni pokoljárás. Mondván: bűnös vagy, mert mi így ítéljük. Szükségünk van halálodra, hogy uralmunkat zavartalanul igazoljuk. De mielőtt megsemmisítünk, tudasd mindenkivel, hogy halálod jogos. Amely így törvényt teremt és uralmunkat is hitelesíti. Ajánlatos tehát felvállalt bűntudattal távozni! Netán mosolyogva meg is kell köszönni ezt a túlvilágra bocsátó szíves gesztust!? Mert eltévelyedő báránya vagy őrződnek, ha csengőd hangja külön hallik a nyájtól. Zách Klára, vádold magad! Hogy beteljesítsük az általad kimondott ítéletet! Modern inkvizíció tehát! Egykori inkvizícióban a jó lelkiismeret tied lehetett a reád zuhogó vádak áradata közepette is, mondja Harag Zách-értelmezése; most a dobogót körbe ülő játszóbírák önpiszkításra kényszerítik Klárát — ártatlanságban is bűntudatra szorítva. Hogy az ítélet a zsebükből előhúzott papírról, előre megfogalmazva elhangozzék. S az áldozat ott áll széttárt kézzel, égre emelt tekintettel.

Ott áll, mert másként nem tehet. S immár nem fohász, hanem egy keserű dal szól a csillagokhoz.

Az előadás szövegszerű összefüggéseit vizsgáltuk eddig. Ennél is fontosabb kérdés számunkra: Harag hogyan teremtett egységes stílust? Az időrétegek, dráma- és játékváltozatokban mi tehát az összefogó, rendező elv?

Az a többdimenziójúság, ahogyan egy mai színügyüttes egy Kisfaludy korabeli színházi előadást megidézi, akik egy történelmi vagy éppen kortársi vígjátékot előadnak. Harag hallatlan egyensúlyjátékot vállal, nemcsak egy-egy jelenetet, hanem az egész színházi estét tekintve is. Sem pamfletre, sem olcsó viccelődésre nem hajlandó. De kézenfekvő volna pedig a történelmi drámák helyzeteiből, érzelmi fellobbanásai-ból, a vígjátékokból karikatúrisztikus színházi panoptikumot kreálni! Harag azonban a feladathoz és a történelemhez is etikai tartással közelít. Az úgy, a játék méltóságát megőrzi, miközben velünk, jelenkoriakkal a finom distanciát érzékelteti. Épp avval, ahogyan a mai komédiások, a régiékek lelkét és színházát újraélik. De figyeljük csak közelebbről Harag egyensúlyjátékát!

A Tatárok Magyarországon Kajuk kánnak harcosaihoz intézett szavaival indul. Mi történik Harag színpadán? Az idézett prólogot követően hujjogással és dobogással harcos lépésekkel négy tatár érkezik. A dobogón törökülésben a közönségnek háttal elhelyezkednek, majd hátulról fátyolbegtetéssel asszonyok tipegnek elő.

Kajuk közepén áll és szónokol. A harcosok és az asszonyok reagálnak szavaira: „erős karjaitokat” — mondja Kajuk, s mind a négy harcos karja izmát dicsekvő emeléssel felmutatja. „A vár felé indulunk” — halljuk a tatár vezértől, s a férfiak és nők többszöri fejfördítással, mintha parancs hangzott volna, a képzelt vár felé fordítják fejüket. Egy alig nyolcsoros szöveg mögött Harag játékot és stílust teremt. Jelen nézőpontból stilizál, de eleink játéktípusának naivitását is megidézi, miközben történelmi drámát játszat. Sorolhatjuk, ahány jelenet, annyi kompozíció. A Tatárokban még: a magyar tábor beállított hősi idillje egy olajnyomat, egy élőkép, és egy romantikus színházi tabló finom elegye. A Stibor remek indítása: köpenyben, kezében cilinderrel, mély alázattal hangzik a sirató: „Segény magyar nép” — beszédhibás komédiásunk? De hisz oly átélten sirat — ne vessünk vagy véle szomorkodjunk? S halljuk a következő sort: „Téged vihar tép...”, s hátul három ágról szakadt szegénylegény egymást támogatva megjelenik — íme megint a stílus bravúros egyensúlyjátéka; amelyben a játék megható igyekezete sajátos jelenbeni transzpozíciót teremt. Ugyancsak a Stiborból: micsoda remeklés, amint az emelvény mélyedéseiben ülök feje fölött a Vajda és Dobrochna táncot lejtenek; miközben az asszony urát a zsarnokságában erősíti: „Ne adj helyet semmi irgalomnak.” Hatalmasok és kiszolgáltatottak, táncosok és börtönben szenvedők, politikai praktikákra készülődők és némaságra ítéltetettek! Fenn és lenn. Íme: mindez nem szavakban, hanem erős látomásban elevenedik meg Harag György egyetlen pillanatában.

Aztán a csembaló-muzsikára megelevenedő Kérők és Csalódások — a játékoság megannyi ötlete; szerepcseré, szövegzavar, félreértés, szerepátvétel. Élet és színház megannyi leleményes fordulata. Ami ebben a rendező erejét mutatja, legalábbis a premieren, nem hullik szét magánszámokra, karikatúrisztikus, jópofáskodó jelentekekre. Helyzetek és képek sodró egymásutánját kapjuk néhány perccel ugyan méretezettebben, mint az első rész önfeledtsége engedné. S tánc és ének (zene: Orbán György; Novák Ferenc koreográfiája) is bővíti, színesíti ezt a vígságos Kisfaludyját.

Egyensúlyteremtés — mondtuk Harag egyik erényeként, s a jelenetek egymásutánjára és a színházi este egészére is értettük. Amikor az első rész a két vígjátékkal már-már a könnyed tónus felé lendítené el a játékot, ráütésszerűen következik a második rész: Zách Klára. Középkori miniatúrák sorozatát látjuk: De figyeljük ismét Harag stilizációját! Ahogyan a Kisfaludy-anyagot transzponálja. „Ha én folyóvíz volnék” — éneklí Zách Klára szép, kitartott méltósággal, aztán az udvarban a hölgyek már gúnyos rikácsolással az idézett dallal gúnyolják. A lány megaláztatása után Harag farsangoló kavalkádot teremt, s ebben bábjátékosok eljátsszák Klára történetét. S már a fababák kárálják: „Ha én folyóvíz volnék...” A köznép pedig röhög. Egy kiragadott motívum, amely eleven modern színházisággal egy egész drámát mond el.

Aztán beveződik a játék, szívre tett kézzel meghajlanak komédiásaink. Tán túlon túli bizonyossággal a költő szobra is megállapodik. Cipekedő aktorunk, némi iróniával, akár állhatna is tovább. Mert az este a JÁTÉK megszületése egy művész, a Kolozsvárról meghívott Harag György mániája volt.

Kisfaludy-játék. Harag György és az újraszerveződő győri színház tagjainak játéka.

Életünk tehát.

ABLONCZY LÁSZLÓ